

VÖLGYESI LEVENTE
egyetemi docens (PPKE JÁK)

HETVEN JOGTÖRTÉNETI GONDOLAT MISKOLC VÁROS MÚLTJÁRÓL

Vitathatatlanul, ha Stipta István professzor úrra gondol jelen sorok szerzője, a fiatalabb kollégák iránti segítő és jóindulatú tevékeny szeretet erénye jut az eszébe. A szigorú, igényes elvárásai, de előremutató javaslatainak köszönhetően szinte számba sem vehető azon tudományos fokozatszerzése eljárás, ahol ünnepeltünk a kutatóhelyi viták osztatlan figyelmét magára vonta, illetve hivatalos bírálóként meghívást kapott. A másik gondolattársítás a kutatói életpálya azon részére irányul, amely az önkormányzatisággal kapcsolatos. A vármegyei önkormányzatok mellett megemlítenő a városi öngazgatás, amely területen az ünnepelt és a szerző tevékenysége találkozott. S amennyiben egy konkrét földrajzi helyhez kívánjuk kötni a tanulmány tárgyát, keresve sem lehetne találni Miskolc városánál erre alkalmasabbat, ahol a publikációk sora, valamint az oktatási és tudományos pálya kibontakozott. Jelen írás keretében szerző az ünnepelt előtt tiszteleg azáltal is, hogy néhány gondolatot közread a város jogélete vonatkozásában.

Bár hosszabb kitekintésre is okot adna a település, most kizárólagosan egy szűkebb időszámban történik a vizsgálódás, az újkori rendiség időszakában. A terület földrajzi helyzete egyszerre kedvező és egyben kedvezőtlen, hiszen – bár az ország vérkeringése szempontjából elhelyezkedése centrális jellegű – a három részre szakadt Magyarország tekintetében ütközőzónába került. Hol a Magyar Királyság, hol az erdélyi fejedelem fennhatósága alatt állt, miközben a török birodalmi adóztatási igény szintén megjelent és érvényesült a város életében. Ez a török – Habsburg – erdélyi hármasszorítás nagyban próbára tette a lakosság tűrőképességét.¹

A korszakra általában jellemző, hogy amint a természetes személyek törekedtek a jogképesség teljességére eljutni, azáltal, hogy nemesi címet szereztek, ugyanígy az egyes közösségek is komoly áldozatokat hoztak azért, hogy jogosítványaikat gyarapítsák. A mezővárosi jobbágyok számára a felemelkedést a szabad királyi városi státusz elnyerése jelentette, amely a legtöbb esetben találkozott az uralkodói elgondolással, viszont a vármegye érdekeivel ellentétes volt. Kevésbé vitatható, hogy Grassalkovich Antal kamaraelnök nagy szolgálatot tett a vármegyei nemességnek azzal, hogy Miskolc városának III. Károly, majd Mária Terézia felé tett függetlenedési törekvéseit

---

1 NAGY Magdolna: *Felső-Magyarország és Miskolc három hatalom szorításában*. In: DOBROSSY István (főszerk.): *Miskolc története* (II. kötet, 1526-tól 1702-ig). Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, 1998, 7–51.

visszanyeste, s konzerválta a település kamarai mezővárosi státuszát.²

Az a megállapodás, amely Miskolc város és Grassalkovich Antal között 1755-ben született, a korszak hátralévő részére alapjaiban rendezte a település jogait és kötelezettségeit.

A rendelkezés húsz pontban foglalta össze a főbb közjogi viszonyokat. Az első pontban a tisztviselők megválasztásának módjáról szóltak: a városbíró és a tanácsstagokat a városi közösség maga választotta meg, így az uradalom számára elviekben egyedül a megerősítés joga maradt fenn. Így érvényesült a szabad tisztségviselő választás, az utólagos bemutatási kötelezettség terhével.

A második pont a tisztújítás gyakoriságáról szólt, évenkénti gyakorlatot határozva meg. Már ebben a pontban előkerült egy igen lényeges jelenség, mégpedig a városban tulajdonnal rendelkező nemes emberek szerepe. Bár a nemesi kiváltság kiemelte őket a városi lakosság tömegéből, mégis jelen megállapodás hasznosnak tartotta, hogy a város vezetésében a nemesi származású lakók is részt vegyenek, tekintettel arra, hogy gyakorta ők rendelkeztek azokkal a tanulmányaik során, illetve a gyakorlatban elsajátított igazgatási ismeretekkel, amelyek a város szakszerű vezetéséhez elengedhetetlenek voltak.

A harmadik pont rögzítette a tanácsosok számát tizenkét főben, így igazgatási kérdésekben a teljes grémiumot állította a városbíró mellé, ameddig bíraskodás esetén elegendő volt, ha egy hét fős tanács ítélezett egy konkrét ügyben. Jogorvoslati fórumként az úriszék került megjelölésre, amelyet a kamarai adminisztráció gyakorolt. Jelen dokumentum meghatározta a bírósági ítéletben kiszabható büntetéseket is, így a tehetősebbekkel szemben pénzbüntetés volt alkalmazandó, amelynek felső összeghatárát is megállapították a jobbágyi fejeváltás összegében. A kevésbé tehetősek büntetése rabság vagy testfenyítő jellegű intézkedés volt. Az ötödik pont szerint a büntetéspénzeket a jegyző kiírása alapján az adószedő hajtotta be, s negyedévente kiosztásra került egyharmad része a városbíró részére, valamint a tanácsosok és a jegyző között egyenlő arányban a fennmaradó kétharmad.

A hatodik pont a város jegyzői hivatala számára három jegyzőkönyv vezetését írta elő. Az elsőben a vármegye és az uradalom utasításai, illetve a katonai beszállásolás kérdései szerepeltek. A második adónyilvántartásra szolgált, a harmadik jegyzőkönyv pedig a városlakók ügyinek, beadványainak, panaszainak feljegyzésére volt hivatott. A következő traktus szerint az adózás személyi, nem pedig ingatlan alapú volt. Bár a város maga választotta meg az adószedőt, kifejezetten végrehajtó közegként jelölték meg, saját kezdeményezéséből adót nem szedhetett, illetve rendkívül pontos nyilvánvántartást kellett vezetnie. Az adónyilvántartást mind a város, mind az uradalom évente ellenőrizte. A város hitelekét csak az uradalom hozzájárulásával vehetett fel. Megjegyzendő, hogy az utóbbi kitétel némileg cinikus, azon történelmi előzmény ismeretében, hogy a város eladósodását elsősorban annak köszönhette, hogy a földesúri és a vármegyei függésből való szabadulás érdekében vett fel jelentős hitelekét, amelynek törlesztése hosszabb időt vett igénybe.

---

2 FAZEKAS Csaba: *Miskolc az országos politikában*. In: DOBROSSY István (főszerk.): *Miskolc története* (III. kötet, 1702–1849-ig). Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, 2000, 7–56.

A lakosság közösségi területeket is kapott az uradalomtól, illetve Miskolc területén semmiféle uradalmi majorságot nem hoztak létre, így a közterületek teljes egészében a lakosság szolgálatában álltak. A város terheinek enyhítésére szolgált, hogy a katonai beszállások nem a házaknál voltak, hanem erre külön kaszárnyát alakítottak ki, illetve – bár a tűzifát felválni és a városba szekerezni a lakosoknak kellett – készpénzes vásárlás helyett a közeli erdőben biztosított az uradalom ehhez nyersanyagot. Ezzel a passzussal már eljutottunk a megállapodás tizenharmadik pontjáig.

Az uradalom a városnak különféle földterületeket biztosított a közfeladatok ellátásának fejében, azok költségeinek fedezésére, de ugyanígy megemlítendő a kocsmáltatás és a malomtartás joga is, amelyet a földesúr, a kamara átengedett a városnak. A tizenhetedik pont alapján arról is képet kaphat az olvasó, hogy a város ügyvitele igen számos és szerteágazó volt, ezért az uradalom jövedelmet biztosított a tisztviselőknek, akik a feladat lelkiismeretes ellátása mellett a saját gazdaságukra már nem tudtak kellő figyelmet fordítani. Így fizetést húzott a városbíró, a tanácsstagok, a jegyző, az adószedő és a városgazda. Tekintettel arra, hogy az uradalom a város gazdasági kérdéseiben a város érdekeit törekedett képviselni, jelen megállapodás törölte a borbíró és a vásárbíró tisztségét, továbbá úgy találta, hogy a jegyző egyedül is képes lesz az ügyek vitelére, így a segédjegyző tisztsége is kivezetésre került. Ugyanígy külön pénztárnokra sem tartottak a továbbiakban igényt, s bár a szöveg nem tartalmazza, vélelmezhető, hogy azért, mert ennek munkáját az adószedő is képes volt ellátni.

A tizennyolcadik pont rendelkezett arról, hogy a város minden robot alól mentesült, s ennek ellentételezésére minden egyes ingatlan után – nemesi tulajdonban lévő terület után is – évi két részletben díjat fizettek. A jobbágyi szolgáltatások közül a kilenced viszont teljes mértékben fennmaradt. A szerződést Grassalkovich Antal a magyar kamara, Gábrriel György főbíró és Barkassy András jegyző pedig a város nevében 1755. augusztus 24-én írta alá.³

Ha a tárgyalt korszakban a lakosság összetételét nézzük, azt a nemesség és a nem nemesi réteg együtt képezte. A városi nemességre jellemző Miskolcon, hogy nem ragaszkodtak minden áron a kiváltságaik teljességéhez, gyakorta előfordult, hogy némelyekről önként lemondtak, és csatlakoztak a többi városi polgárok terheinek viseléséhez.⁴ Jól mutatja, hogy egy élhető város fenntartásáért történő önkéntes áldozatvállalás mindenki számára közös érdek.

Mind a fenti megállapodás előtt, mind azt követően a tisztújításokat hagyományosan Szent György napon tartották, a kamarai megbízott jelenlétében, aki mint a földesúr megbízottja volt jelen. A választásokon a választópolgároknak volt szavazati joga. A város rendelkezett közgyűléssel, külső tanáccsal és belső tanáccsal. A belső ta-

---

3 SZENDREI János: *Miskolc város története és egyetemes helyiratai* III. Oklevéltár *Miskolc város történetéhez 1225-1848*. Miskolc, a város közönségének kiadása, 1890, 452-458.

4 TÓTH Péter – STIPTA István: *Miskolc igazgatásának és jogéletének jellegzetességei*. In: DOBROSSY István (főszerk.): *Miskolc története* (III/2. kötet, 1702-től 1847-ig). Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, 2000, 697.

nács feladata volt gyakorlatilag minden, ahogyan ez a legtöbb városban lenni szokott. Ha a bíró nem tudta ellátni a feladatát, akkor a legidősebb tanácstag helyettesítette. A jegyző személyét a közgyűlés jelölte, amelyet a belső tanács hagyott jóvá. Miskolc mint kamarai mezőváros választási rendszerét meghatározta az államhatalommal kialakított, előbb vázolt közjogi szerződéses jogviszony. Ettől kezdve viszont az eddigi két-három év helyett évente kellett tisztújítást tartani. Eddig, tehát 1755-ig főbírónak nevezték a város vezetőjét, mostantól kezdve csupán bírónak. A szerződésben foglaltakat szabádon értelmezve a kamara nemcsak a bíró, hanem a tanácstagok esetében is élt a jelölés jogával.⁵ A II. József császár által kezdeményezett reformok hatására 1789. május 1-jén a város – a kamara utasítására – főbíró, albíró és polgármestert választott. A polgármester feladata volt a városi közélet általános ellenőrzése, a főbíró és a magisztrátus munkájának segítése. Ő vezette a külső tanácsot. 1790. március 22-én határozták meg a munkamegosztást. A polgármester feladata volt a gazdálkodás folyamatának vizsgálata, továbbá, hogy a hiányosságokról a főbírónak jelentést tegyen. Az igazságszolgáltatás kizárólag a bíró feladata volt. A külső és a belső tanács vitájában a bíró köteles volt dönteni és a vizályt elsimítani.⁶ Úgy tűnik, hogy a polgármester és a szószóló ugyanaz a személy, mert a polgármestert néha *formindernek* nevezik.⁷ A belső tanács feladata volt a városi alkalmazottak felvétele. Az év első napjaiban választották meg a városgazdát. Más alkalmazottak is évente kerültek megválasztásra: ilyen volt az ökörcsordás, gulyás, hajdúk (hét fő), bakter, káplár, kerülő, kocsisok (négy fő), városi molnár.⁸

Így tehát a XVIII. század közepére, illetve második felére kikristályosodott egy hatékony városi igazgatási és bíraskodási szervezetrendszer. Amennyiben ennek előzményeit kívánjuk kutatni, a fennmaradt források ehhez kellő segítséget nyújtanak. Ha a tisztviselői kar alakulását vizsgáljuk, megállapítható, hogy Miskolcon az első írásos emlék az 1569. évből maradt fenn, amely feltüntette, hogy a városban már akkor volt főbíró, valamint négy esküdt polgár és huszonnégy szenátor. A későbbiekben már az országosan elterjedt szokásos tizenkét tag képezte a belső tanácsot. Persze, az is elgondolkodtató, hogy talán a huszonnégy fő (2 x 12) két tanácsot is takar, amikor Miskolcot még két közigazgatási területre lehetett osztani.⁹ A magisztrátus hetente két alkalommal – kedden és pénteken – tartott ülést. Ezen a polgármesternek (szószólónak), a bírónak és a tanácsosoknak jelen kellett lenniük. Ha valaki hiányzott, ki kellett magát mentenie, ellenkező esetben megbüntették.¹⁰

---

5 Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára IV. 1501/i. 1. doboz 4.

6 TÓTH – STIPTA i. m. 710-712.

7 MNL BAZ Lt. IV. 1501/a. 15. kötet 20.

8 TÓTH – STIPTA i. m. 713-714.

9 TÓTH Péter: *A város igazgatása*. In: DOBROSSY István (főszerk.): Miskolc története (II. kötet, 1526-tól 1702-ig). Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, 1998, 377.

10 TÓTH–STIPTA i. m. 713.

Az is nyilvánvaló, amelyet a történelmi tények alátámasztanak, hogy nem volt Miskolcon mindig vonzó a bírói tisztség. 1686-ban előírták, hogy aki a bírói tisztséget nem fogadja el, annak minden vagyonát elkobozzák, örök időre, utódaira tekintet nélkül. Régebben mindösszesen „csak” kétszáz forintra büntették az ilyen embert. Világos, hogy a háborúkkal és viszályokkal terhelt helyzetben senki sem akarta vállalni a bíró nehéz és felelősségteljes tisztségét.¹¹ 1692-ben szabályrendeleti úton nyomatékositották, hogy a város élén a főbíró áll, aki maga mellé vett tanácsosokat. Ők képezték a városi tanácsot, akiknek ítélkezési és igazgatási funkcióik voltak.¹²

Miskolcon a vezető tisztségviselők személyét illetően az állandóság volt a jellemző, a tisztújítások során általában a régi tisztviselőt erősítették meg az elkövetkezendő időre hivatalában. Az ügyek száma viszont folyamatosan növekedett, itt stagnálásról nem lehetett beszélni, ezért a tisztségviselők számát is állandóan növelni kellett. Tekintettel arra, hogy a helyi igazgatás fokozatosan írásbelivé vált, 1712-től a jegyző mellett aljegyzőt és négy írnokot kellett foglalkoztatni.¹³

A tisztségviselés terheinek megoszlása érdekében egyes feladatok ellátása alól lehetett felmentést kapni. Így aki Miskolcon örökös tanácsstag volt, annak nem kellett tizedesnek lennie. Aki csak esztendeig volt tanácsstag, azt tisztségviselése idején nem lehetett tizedességre kötelezni, de utána igen. Aki betöltötte a főbírói tiszteket, az élete végéig mentessé vált a tizedességtől.¹⁴

A város gazdálkodását az ingatlanállomány kezelése és az adók kivetése, nyilvántartása, beszedése határozta meg a leginkább. Miskolcon azon ingatlanok, amelyek a városra szálltak, a város szabadon eladhatta azzal a korlátozással, hogy kizárólag városlakó számára, idegennek nem.¹⁵ Adók kapcsán pedig már a XVII. század végén meghatározták, hogy ha valaki a kivetett adót nem fizette meg, a városnak joga volt az illető házában vagy pincéjében kétszer akkora értékben zálogot foglalni.¹⁶

Tekintettel arra, hogy a város jobbágytelepülésnek minősült, bizonyos szolgáltatásokkal is tartozott az uradalomnak és a vármegyének. Miskolcon, ha a vármegye vagy más méltóságok szekerezést róttak ki a városra, a városi tanács határozta meg, hogy melyik polgárnak milyen mennyiségű terhet kellett felvállalnia. Aki nem engedelmeskedett, büntetést fizetett és a szolgáltatás elmaradásából származó kárt is meg kellett térítenie.¹⁷

Még szintén a XVII. század végén a jövedéki adó terén is több érdekes jogeset adódott. Miskolcon a pálinkafőzést a városban végezni tilos volt. A házak udvaraiban idegen árut

---

11 KOLOSVÁRY Sándor – ÓVÁRI Kelemen: *Corpus Statutorum Hungariae Municipalium II/2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1890, 269-270. Miskolc, 1686. (városi levéltár 1569-1724. terjedő jegyzőkönyv)

12 CSHM II/2. 297-299. Miskolc, 1692. (v. lt. 1569-1724. terj. jkv.)

13 TÓTH-STIPTA i. m. 684.

14 CSHM II/2. 215. Miskolc, 1640. (v. lt. 1569-1724. terj. jkv.)

15 CSHM II/2. 384. Miskolc, 1721. (v. lt. 1569-1724. terj. jkv.)

16 CSHM II/2. 297-299. Miskolc, 1692. (v. lt. 1569-1724. terj. jkv.)

17 CSHM II/2. 297-299. Miskolc, 1692. (v. lt. 1569-1724. terj. jkv.)

árusítani nem volt szabad. Mindkét rendelkezés azért született, mert a város bevétele egyébként is csekély volt, ezek a cselekmények pedig tovább csökkentették. A pálinkafőzést városi monopóliumnak tekintették, kereskedni pedig csak a piacon lehetett, a taksa lefizetését követően.¹⁸ Viszont nem csupán a városnak, hanem a városlakóknak is az érdekét szolgálta, hogy Miskolc – sok városhoz hasonlóan – védje a belső piacát. Ha valaki árut hozott be, déli tizenkét óráig a piacon kellett árusítania kis tételben. Házalni vagy egyben eladni (nagykereskedelem) tilos volt, ellenkező esetben a város büntetést szabott ki. Házalás esetén a piaci taksákat kerülték volna ki, az egyben való eladás megdrágítást okozott volna, hiszen közvetítő kereskedő nyereszkeése is közbeiktatózott volna, amely a helyi szegény lakosságnak nagy kárára lett volna. 1714-ben finomodott a szabály: aki árut hozott be a városba, délig köteles volt a piacon árulni. Utána pedig szabadon eladhatta, a vásárbíró által meghatározott áron. Aki ezt e rendelkezést nem tartotta meg, áruját elkobozták.¹⁹

Lényegében tehát elmondhatjuk, hogy Miskolc városa a fennálló közjogi helyzetén az 1848-as átalakulásig érdemben nem tudott változtatni. Az első jelentős jogszabályi változás, amely teret nyitott a városok felemelkedésének, az 1870/71-es törvények voltak.²⁰ Miskolc még ekkor is elsősorban a vármegyével szemben kellett, hogy küzdelmeit megvívja a törvényhozásban, amely végül a *törvényhatósági jogú város* kategóriájának elnyerésével 1907-ben vezetett eredményre.²¹

---

18 CSHM II/2. 421-422. Miskolc, 1743. február 9. (v.lt. 1741-1756-ig terj. jkv.)

19 CSHM II/2. 265-267. Miskolc, 1685. és 372. Miskolc, 1714. (vlt. 1569-1724. terj. jkv.)

20 Corpus Iuris Hungarici: A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. törvénycikk és a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikk.

21 CIH Miskolcz rendezett tanácsú városnak törvényhatósági joggal felruházásáról szóló 1907. évi LI. törvénycikk.